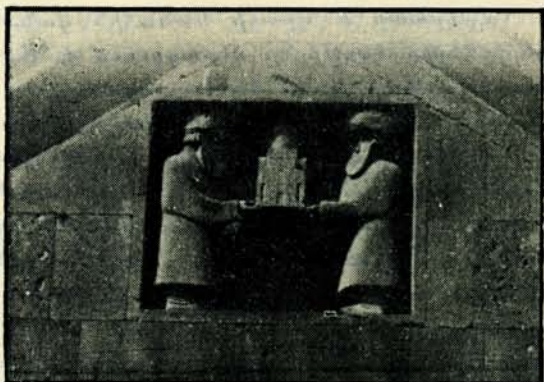

նաժ խաչի արձանագրութեան մէջ, եւ վերջապէս Յառաջագէտ կոչուած աւերակ մատուռի մի խաչքարի վերայ ՆՄԴ=1005 թուին, կանգնած «յաւգնութիւն թագաւորիս մերոյ Դաւթի»(*): Նորա յաջորդն էր Հայր Յովսէփ, հաստատուն կերպով յիշուած ՆՄԷ=1008 թուին «Մասրոպայի խաչքարի արձանագրութեան մէջ՝ «ի թագաւորութեան Դաւթի եւ ի հայրութեան Յովսէփայ»(**):

(պատկեր 9)

Պողոտայ կոչուած միջանցքի մի կամարի վերայ (պատկ. 10) ՆԿԵ = 1016 թուին Մուկ իշխան որդի Հոնովարի նորոգում է շարժից խախտուած կաթողիկէն եւ նուէրներ տալիս, իսկ ՆՀԲ = 1023 թուին իւր որդու Հոնովար «իշխանաց իշխան» յիշատակին խաչ կանգնում: Ո՞ր տոհմից էին այս իշխանները, չգիտենք, բայց այս ժամանակից Հաղբատում յիշատակներ ունին Պահլաւունիք, ինչպէս եւ Սանահնում: «Ապլղարիւր որդի Գրիգոր» ՆՀԹ = 1030 թուին տալիս է «Վարժուէրոյն ի Հաղբատ, գանձագին արարեալ վասն Յովանեսի (Յովհաննէս-Սմբատ) արեւշատութեան եւ ինձ մեղաց թողութն»: Այս Ապլղարիւրը, նաեւ Տիգրան կոչուած, Գրիգոր եւ Շուշիկ Պահլաւունիների որդին էր, Վահրամի, Վասակի եւ Գրիգոր Հումգէի եղբայրը, որ նշանաւոր հանդիսացաւ Անիի Ամենափրկիչ եկեղեցու շինութեամբ՝ կալուածներ եւ

նուէրներ տալով եւ Ապուղամբենց գողտրիկ Ս. Գրիգորի նորոգութեամբ(*): Նա ունէր եւ անձնական մատենադարան, ուր գտնուել է Փոտի թուղթը Զաքարիա կաթողիկոսին գրած(**):

Բայց ամենից աւելի վանքը, Սանահնի հետ, Կիւրիկեանների ուշադրութիւնը պէտք է վայելած լինի, որպէս նրանց տոհմական գերեզմանատուն: Կիւրիկէի դուստր Մարիամ ՈԺ եւ ՈԼԴ թուականներից մեծ յիշատակներ ունի այնտեղ. վերջին թուականի արձանագրութեան մէջ յայտնում է, թէ «մեծ յուսով շինեցի զտունս աղաւթից ի վերայ հանգստարանացս մեր հօւր, քուեր իմոյ Ռուսուքանին մաւր իմոյ Թամուրային ինձ Մարիամու» եւ խնդրում է յիշել «զմեզ եւ զնախնի թագաւոր ազգականքս մեր, որ հանգուցեալ են առ դրունս սրբոյ կաթողիկէիս ի քս. յս.»։ Եւ յիրաւի այստեղ են Դաւիթ, Կիւրիկէ, Աբաս թագաւորների, Կիւրիկէի կնոջ Թամարի եւ նորա դուստր Ռուսուքանի գերեզմանները:

Կիւրիկեանների տկարանալու շրջանին վրաց թագաւորները նոյնպէս բարեացակամ վերաբերմունք ունին զէպի Հաղբատը(***)։ ԺԲ. դարի վերջին քառորդին՝ Գէորգի III-ի ժամանակից Հաղբատը ենթարկուած էր անմիջապէս՝ ծագմամբ Արծրունի՝ Մահկանաբերդի իշխաններին, որոնք այդ ժամանակից կարեւոր դեր էին կատարում Հայոց եւ Վրաց պատմութեան մէջ(****)։ Հաղբատը ե՛ւ սրանց հանգստարանն էր, այնտեղ են թաղուած Գրիգոր Ամիրա, Քուրդ Ամիրա, Քաւոս, Սասնա. տոհմի նշանաւոր ներկայացուցիչներն են Քուրդ ամիրայից զատ՝ Սաղուն աթաբազ, սորա որդին Աղբուղայ, որի որմանկար պատկերը մնացած է մինչեւ այժմ տաճարի հարաւային պատին՝ ներսից(****)։ Այստեղ է թաղուած Դոփը, Զաքարէ եւ Իւանէ եղբայր-

(*) Ալիշան. Շիրակ. 82-84. 51-54: Կոստանեանց. Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը. 1910, ԺԷ. և 41:

(**) Տաթևի Զեռ. N. 122. «գտաւ թուիթ ի հնագրեանս Տիգրանայ Պահլաւունոյ...»:

(***) Երզնկեան. 32-33:

(****) Տես. Շողակաթ. հայագիտական ժողովածու. Վաղարշ. 1913. մեր Զագալանից ժողովը. եր. 26: Խաղբակեանք կամ Պոռեանք. Վաղարշ. 1928. եր. 3. 6. 21. 97. 134-5: Երզնկեան. Հնախոս. Հաղբատայ. 22:

(*) Այս եւ յետագայ արձանագրութիւնները ստուգել ենք եւ գրի առել անձամբ, տես եւ Զալ. Ա. 79: Երզնկեան. Հնախոս. Հաղբատայ. 17. 25. 68:

(**) Տես եւ Երզնկեան. 24: